

Asia: VN/24196/2023

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Työperäistä hyväksikäyttöä koskevan sääntelyn muuttaminen

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoo yhdenvertaisuuslain noudattamista. Valtuutetun tehtävänä on puuttua muun muassa työsyryjintään ja edistää yhdenvertaisuutta työelämässä. Valtuutettu toimii myös kansallisena ihmiskaupparaportoijana. Näiden toimivaltojensa näkökulmasta yhdenvertaisuusvaltuutettu lausuu seuraavaa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää hallituksen esitysluonnosta oikeasuuntaisena ja tarpeellisena keinona puuttua työperäiseen hyväksikäyttöön nykyistä tehokkaammin. Työperäiseen hyväksikäyttöön on puututtava kattavin toimin, kuten lainsäädäntöä täsmentämällä. Hallituksen esitysluonnoksesta valtuutettu nostaa esiin seikkoja rikoslain 47 luvun 3 §:n mukaisen työsyryjinnän systematiikkaan, esitetyn kiskontapykälän sanoitukseen, epätyypillisiin työnteon muotoihin, vastuunkohdentamiseen sekä ihmiskaupan ja esitetyn muutoksen rajanvetoon liittyen.

Työsyryjinnän suhde kiskontaan työelämässä

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää huolensa siitä, että ehdotettu sääntely saattaisi joissain tilanteissa heikentää syryjinnän uhrin oikeuksiin pääsyä. Mietinnössä ehdotetaan, että kiskonnin tapainen työsyryjintä korvattaisiin kiskonnalla työelämässä. Kiskonta ei edellyttäisi tunnusmerkistöltään syryjintäperusteisuutta ja kyseinen pykälä muistuttaisi tunnusmerkistöltään rikoslain 36 luvun 6 §:n kiskontaa, mikä poikkeaa muotoilultaan olennaisesti syryjintasääntelyn terminologiasta. Mietinnössä viitataan myös rikosten yhtymiseen tavalla, joka on omiaan korostamaan työsyryjintärikoksen ja kiskonnin työelämässä erillisyyttä. (s. 88): "Tässä tarkoitettu teko voisi joissakin tapauksissa täyttää myös jonkin muun rikostunnusmerkistön kuin työelämässä tapahtuvan kiskonnin. Kunkin yksittäisen tilanteen mukaan samaan tekoon voisi periaatteessa soveltua myös esimerkiksi kiskonnin, petoksen tai työsyryjinnän tunnusmerkistö. Tällaisissa

tapauksissa sovelletaan yleisiä rikosten yhtymistä ja yksiköintiä koskevia lähtökohtia ja periaatteita. Kiskonta työelämässä eroaisi petos- ja työsyRJintärikoksista tunnusmerkkiensä ja toisaalta kriminalisoinneilla suojeltavien oikeushyvien osalta. Samassa tekokokonaisuudessa voisi joissain tapauksissa toteutua sekä kiskonta työelämässä että petos tai työsyRJintä."

Lainauksen mukaisesti työsyRJinnän osalta voitaisiin päätyä tilanteeseen, jossa yhden rikostunnusmerkistön sijaan olisi täyttyvä kaksi tunnusmerkistöä, jotta työsyRJinnän "törkeästä tekemuodosta" voitaisiin rangaista. On mahdollista, että kaikki törkeänä pidettävät työsyRJintärikokset eivät täyttäisi kiskonta työelämässä -tunnusmerkistöä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että nyt esitettävä lainuudistus ei saisi johtaa tilanteeseen, jossa törkeitä työsyRJintärikoksia alettaisiin tuomita perusmuotoisena työsyRJintärikoksena, jonka rangaistusmaksimi on 6 kuukautta vankeutta.

Nykylainsäädännössä rikostunnusmerkistöt työsyRJinnän eri muotoihin puuttumiseksi muodostavat loogisen jatkumon työsyRJinnästä kiskonnantapaisten työsyRJinnän kautta ihmiskaupparikoksiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää välttämättömänä, että nykyisen sääntelyn systematiikkaa ei muuteta siten, että rikoslain 47 luvun 3 §:ssä säädellylle työsyRJinnälle ei olisi jatkossa törkeämpää tekemuotoa tai että työsyRJintä jatkossa olisi irrallaan em. nimikkeistä. Vaikka tapauksessa olisi kyse syRJinnästä tai syRJintäperusteet olisivat selkeät, on vakavammista tapauksissa varmistettava, että tällainen rikos voi tulla rangaistuksi myös kiskontana työelämässä. Tältä osin yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että hallituksen esitysluonnosta on täsmennettävä. Muutos ei saa vaikuttaa siten, että nykyisellään kiskonnantapaisten työsyRJinnän tunnusmerkistön täyttävä tapaus menisi jatkossa vain perusmuotoisena työsyRJintänä eteenpäin. Tämä heikentäisi syRJintää kokevien oikeusturvaa.

Esitetty pykälä kiskonnasta työelämässä muistuttaa terminologialtaan rikoslain 36 luvun 6 §:n 1 momentin mukaista kiskontaa. Termit osittain ovat poikkeavat siltä osin, miten syRJintälainsäädännöstä on säädetty. Epäsuhtaan sijaan syRJintälainsäädännön puolella käytetään termiä epäedullinen asema. Termivalinnoin kiskonnassa korostuu uhrin kärsimä taloudellinen vahinko. Epäsuhta ei ota huomioon muita oikeushyviä, mitä työsyRJinnän sääntelyllä suojataan eli ihmisarvon loukkaamista ja syRJinnästä aiheutuvaa kärsimystä ja vahinkoa, joka voi olla myös taloudellista, mutta laajempaa kuin vain sitä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu nostaa esiin huolen, että taloudellisen vahingon korostuminen eriyttää työsyRJintää ja kiskontaa työelämässä toisistaan, mikä ei ole tarkoituksenmukaista. Terminologiset erot ovat omiaan korostamaan jo aiemmin esiin nostettua huolta työsyRJinnän ja kiskonnan työelämässä eriytymisestä. Lainlaatijan on pyrittävä varmistamaan, että lainsäädännön systematiikka jatkossakin de facto mahdollistaa sen, että työsyRJinnän vakavammista muodoista voidaan rangaista esimerkiksi kiskontana työelämässä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kehottaa edellä mainittu huomioiden arvioimaan, tulisiko esimerkiksi 47:3b kohdan perusteluita täsmentää siten, että 3-kohdan "rikoksentekijä käyttää häikäilemättömästi hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa" voi tarkoittaa henkilön erilaista kohtelua RL 47:3 kirjatuilla (syRJintä)perusteilla.

Lisäksi valtuutettu kiinnittää lainlaatijan huomiota siihen, että toisin kuin muut julkisia hankintoja ja kilpailutuksia koskevat liitelait, laki julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista ei ehdotuksen mukaan sisältäisi hankintojen ja kilpailutusten ulossulkemisperusteena rikoslain 47 luvun 3 §:n työsyRJintärikosta. Valtuutettu katsoo, että työsyRJintä olisi aiheellista ottaa myös tämän lain kilpailutuksiin osallistumisen ulossulkemisperusteisiin.

Ihmiskauppa ja kiskonta työelämässä

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että esitettyjen kiskonta ja törkeää kiskontaa työelämässä sekä ihmiskauppaa koskevien pykälien tunnusmerkistöt ovat riittävän selkeät ja erilliset. Hallituksen esitysluonnosta voisi tältä osin vielä täsmentää sekä lisätä esimerkkejä koskien kiskontaa ja törkeää kiskontaa työelämässä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kantaa huolta siitä, että muutokset kaventaisivat ihmiskauppasäännösten soveltamisalaa. Ulkomaalaisen henkilön osalta hänen asemansa voi olla merkittävästi erilainen riippuen siitä, katsotaanko hänen joutuneen ihmiskaupan vai sitä lievemmän työperäisen hyväksikäytön uhriksi. Tämä voi vaikuttaa esimerkiksi oleskeluoikeuteen tai mahdollisuuteen saada tukea ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä. Tältä osin vaikutustenarviointia tulisi täsmentää.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu nostaa esiin apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalaisen joulukuussa 2021 antaman ratkaisun koskien poliisin ja syyttäjien menettelyä sekä ihmiskaupan tutkintaa. Ratkaisu toi esiin keskeisiä ongelmia rikosprosessissa, joihin on kiinnitetty sen jälkeen huomiota. Ihmiskaupan tunnusmerkistön soveltamista pidetään kuitenkin haastavana rikosprosessin eri tasoilla ja siksi lainmuutosten osalta on erittäin tärkeä huolehtia, että kynnystä viedä rikosta eteenpäin ihmiskauppana ei nosteta. Ihmiskaupasta tarvitaan lisää oikeuskäytäntöä.

Muita huomioita

Hallituksen esitysluonnoksella ei vastata riittävästi yleistyneisiin ongelmiin koskien uusia työnteon muotoja, kuten työntekoa pakkoyrittäjänä tai ns. kevytyrittäjänä. Joissain tapauksissa työtä tekevä henkilö ei ole tiennyt, mikä hänen asemansa on, tai haavoittuvassa asemassa oleva henkilö on pakotettu yrittäjäksi, vaikka työsopimuksen tunnusmerkit täyttyisivät. Kyse voi olla mitä suurimmassa määrin tietämättömyydestä, jota työnantaja tai yrityskumppani hyödyntää välttääkseen työnantajavelvoitteet. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että hallituksen esitysluonnosta täsmennetään siltä osin, että tähän ilmiöön päästään puuttumaan nykyistä paremmin.

Ulkomaisten työntekijöiden kohdalla hyväksikäyttäjänä voivat olla myös henkilöt, jotka eivät ole virallisesti työnantajan edustajia. Sääntelyssä ja sen perusteluissa on paremmin ohjattava hyväksikäyttöä toteuttavien tahojen piirin määrittelyyn. Työperäisen hyväksikäytön kohdalla tulisi tehokkaammin ohjata soveltamaan yleisiä oppeja vastuupiirin rakentumiseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa lopuksi, että sääntelyn tavoitteet ovat tärkeitä ja valtuutettu pitää hyvänä askelia, joita etenkin ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön puuttumiseksi on otettu. Ilmiöön puuttuminen kattavasti voi olla haastavaa, mutta kunnianhimon tason on oltava korkealla, jotta sääntelyn aukkoja ei käytetä hyväksikäytön mahdollistajina.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu Rainer Hiltunen

Erityisasiantuntija Anni Valovirta

Hiltunen Rainer
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto

Valovirta Anni
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto